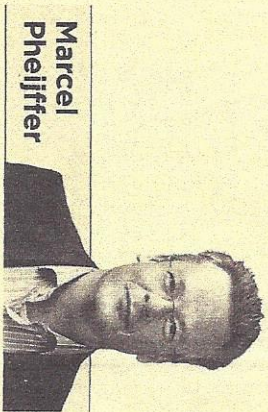

Vertrouwen in een integer openbaar bestuur

Dit is ook de essentie van Replicte & Governance

in gewijzigde versie

Marcel Pheijffer

De media deden deze week uitgebreid verslag van de zaak Van Rey, beter bekend als de Roermondse 'onderkoning'. Nu de zaak nog onder de rechter is laat ik deze inhoudelijk verder rusten, maar de publiciteit deed mij terugdenken aan de Commissie Schoon Schip, waarvan ik in 2011 en 2012 deel uitmaakte. De Commissie onderzocht de bestuurscultuur binnen het provinciebestuur van Noord-Holland. De provincie was meerdere keren opgeschrikt door negatieve publiciteit, met name betrekking hebbende op voornamelijk gedeputeerde Ton Hooijmaijers.

Diens strafzaak is inmiddels voor de rechter in eerste aanleg geweest — waarbij een gevangenisstraf van drie jaar is uitgesproken — en later dit jaar zal het hoger beroep dienen. Daarom laat ik een inhoudelijk oordeel over deze zaak eveneens achterwege. Ik wil slechts wijzen op een onderdeel van de uitspraak waarin de rechtbank in algemene bewoordingen het belang van vertrouwen in het openbaar bestuur benadrukt: 'Voor een goed functioneren van een democratische samenleving is het van belang dat burgers vertrouwen hebben in het openbaar bestuur en de objectiviteit van overheidsbeslissingen. Door zijn handelen heeft verdachte het vertrouwen dat burgers moeten kunnen hebben in een integere overheid geschaad. Dit geldt temeer nu van verdachte als gedeputeerde een bijzondere voorbeeldfunctie uitging.' Uiteindelijk rekent de rechtbank het de verdachte zwaar aan dat deze diens eigen winschijfjag zwaarder heeft laten wegen dan andere belangen. Overheidsinstanties vertonen na de

aandacht voor kwesties als Van Rey en Hooijmaijers vaak de Pavlov-reactie om met allerhande nieuwe regels en gedragscodes te komen. Terwijl we er daar al meer dan genoeg van hebben. Bovendien geven extra regels voor de 'goeden' aanleiding tot defensief gedrag en angsthazerij, terwijl de 'kwaden' zich er toch niet door laten weerhouden om boevenstreken uit te blijven halen. Daarom pleit ik juist niet voor die Pavlov-reactie van aanvullende regels, maar belicht ik aan de hand van het rapport van de Commissie Schoon Schip liever enkele andere punten.

Ten eerste verwijst ik naar de titel van het rapport: 'Ondernemend bestuur'. Ondanks de binnen Noord-Holland gebleken onregelmatigheden en integriteitsschendingen, ontstaan door te innige banden tussen politiek en bedrijfsleven, schreef de Commissie ondernemend bestuur niet af. Er is namelijk niets mis met een ondernemende overheid, mits deze de grenzen van goed rentmeesterschap maar respecteert. Ondernemerschap binnen de overheid gepaard gaande met bestuurlijke nuchterheid, waarbij zakelijke overwegingen én het maatschappelijk belang voorop staan, is in het belang van de burger. Een openbaar bestuur dat bureaucratisch en defensief opereert is schadelijker dan een openbaar bestuur dat kansen ziet en grijpt. Afscheid nemen van ondernemend bestuur is als het kind met het

badwater wegvoeren. Ten tweede verwijst ik naar de constatering van de Commissie dat het openbaar bestuur per definitie binnen een politieke context functioneert. Verticingsuitslag, coalitievorming, politieke afhankelijkheden en kleuring, machts- en gezagsverhoudingen, zijn uiteindelijk bepalend voor de ruimte die politici krijgen en nemen. Een politieke realiteit die zich niet in regels laat vangen. Te vaak wordt dualisme wel in woorden, maar niet door daden beleeden. Al met al constatering die ervoor pleiten niet zozeer aandacht aan regels te schenken, wel aan de politieke context en cultuur. Ten derde trek ik de conclusie dat er bij incidenten meer schuldigen zijn dan de Van Reys en Hooijmaijers van deze wereld. Bij incidenten is er ten onrechte vooral aandacht voor de daders. Maar hoe zit het met de omstanders? De medebestuurders? Het ambtelijk apparaat dat (te) vaak — vanuit het motto 'hooren, zien en vooral zwijgen' — niet ingrijpt? Er bestaat — zoals de Commissie stelde — geen excuus voor niets doen indien er een gefundeerd vermoeden van activerend bestuurlijk gedrag bestaat. Meestal moeten genoemden na een incident een middagje naar een integriteitscursusje. Maar is het niet veel belangrijker dat zij worden gedwongen voluit te spreken over het incident, dat kennis wordt verzameld over hoe het heeft kunnen gebeuren en moresprudentie wordt ontwikkeld? Zodat incidenten minder vaak voortkomen dan wel dat eerder wordt ingegrepen.

Marcel Pheijffer is hoogleraar accountability aan de universiteiten van Nyen-rote en Leiden.

FD 22-01-2015